

VERS UN MODEL PSICOPEDAGÒGIC D'INTERVENCIÓ EDUCATIVA

CARME TIMONEDA i GALLART
Universitat de Girona

L'objectiu d'aquest article és el plantejament d'un *Model d'Intervenció Psicopedagògica en el Procés Educatiu* que doni resposta a les necessitats educatives, en els cicles d'Educació Infantil i Primària, i amb capacitat d'adaptació als canvis, ara que la nova reforma del sistema educatiu comença a emmarcar la realitat educativa. La seva implantació és en realitat un fet palpable: durant el curs 92/93 s'inicia la seva aplicació als alumnes del 2n Cicle de l'Ensenyament Infantil i als del 1r de l'Ensenyament Primari.

Per tal d'assolir l'objectiu que ens proposem, en primer lloc descriurem breument el marc teòric en el qual es fonamenta el Model Psicopedagògic d'Intervenció Educativa que presentem; es tracta bàsicament de dos corrents de pensament: per una banda, les Bases Teòriques exposades per Cèsar Coll en el Disseny del Marc Curricular per a l'ensenyament obligatori i, per l'altra, la Teoria General de Sistemes i la seva aplicació al camp de la institució educativa. En segon lloc, definirem els elements que formen part del Model on, per acabar, hi ubicarem i definirem la figura del psicopedagog i la tasca que cal que porti a terme en relació amb totes i cada una de les parts integrants del sistema.

MARC TEÒRIC

No ens estendrem en la descripció dels dos enfocaments teòrics esmentats ja que no és l'objecte d'aquest article; tanmateix, el lector interessat en el tema trobarà referències bibliogràfiques indicades en el decurs de l'article. De tota manera, resumirem tot seguit els trets més importants d'ambdós enfocaments teòrics esmentats ja que posteriorment sustentaran el nostre model d'intervenció psicopedagògica.

El paper del psicopedagog ens ve condicionat per la filosofia que empara la Reforma del Sistema Educatiu; no cal dir, que el psicopedagog ha de conèixer quines bases teòriques fonamenten l'actuar docent i, en definitiva, el seu propi.

Cèsar Coll¹ estableix quines són les fonts del currículum provinents bàsicament de quatre àmbits diferenciats: l'anàlisi sociològica, l'anàlisi psicològica, l'anàlisi epistemològica de les disciplines i la mateixa pràctica pedagògica.

Es tracta d'un enfocament constructivista de les activitats d'ensenyament/aprenentatge en les quals és "l'alumne qui construeix, modifica, enriqueix i diversifica els seus esquemes. L'ajuda pedagògica consisteix essencialment a crear condicions adequades

1. COLL, Cèsar: *Marc curricular per a l'ensenyament obligatori*. Rccerca Educat. 2. Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament. Barcelona, 1986.

perquè es produeixi aquesta dinàmica interna i per orientar-la en una determinada direcció, la direcció que indiquen les intencions educatives” (p. 63).

César Coll adopta el concepte de *Nivell de desenvolupament* Piagetian, les idees de *coneixements previs i d'aprenentatge significatiu* d'Ausubel i la formulació de Vygotsky sobre la *Zona de Desenvolupament Pròxim*. Defensa, també, la *funcionalitat* dels aprenentatges i la intensa *activitat* que fa que l'alumne *aprengui a aprendre* i que configuri una *estructura cognoscitiva* entesa com un conjunt d'*esquemes de coneixements*.

Es tracta, doncs, en paraules del mateix autor, “d’una interpretació constructivista de l’aprenentatge escolar –incompatible, evidentment, amb una concepció de l’ensenyament entès com una pura transmissió de coneixements– exigeix una interpretació igualment constructivista de la intervenció pedagògica, la idea directriu de la qual consisteix en crear les condicions adequades perquè els esquemes de coneixement, que inevitablement construeix l'alumne durant les seves experiències, siguin el més correctes i rics possible” (p. 21).

El segon enfoc teòric en el qual es fonamenta la nostra proposta d'intervenció psicopedagògica consisteix, tal com hem dit abans, en la Teoria General de Sistemes. Es tracta d'un enfoc teòric que darrerament ha tingut una incidència important en la intervenció clínica i concretament en el tractament de famílies. Tanmateix, no ens és possible estendre'ns en l'explicació dels seus aspectes teòrics però sí que cal destacar, com a nucli fonamental, el fet que es parteix de l'estudi del *sistema* com un conjunt interrelacionat d'elements en contínua *interacció* i en el coneixement dels *canvis* que poden esdevenir-se en el si dels microsisemes (familiar, escolar, institucional (Bertalanffy, 1976).

La raó que avala l'adopció de l'esmentat enfoc és la consideració inequívoca de l'escola com un sistema; evidentment, les parts integrants d'una institució educativa són persones (alumnes, professorat, pares, psicopedagog,...) que *interactuen* unes amb les altres i la tasca educativa no és més que un resultat de tot el seguit d'interaccions que tenen lloc en tan complicat sistema.

El Model d'Intervenció Psicopedagògica en el Procés Educatiu que presentem es basa en un enfoc sistèmic de la institució escolar, així com, també, de la tasca del psicopedagog. És a dir, l'actuació en qualsevulla de les parts del sistema repercuteix en la resta positivament o negativament; és en aquest punt on rau l'habilitat i l'especificitat de l'actuar psicopedagògic.

MODEL D'INTERVENCIÓ PSICOPEDAGÒGICA EN EL PROCÉS EDUCATIU

L'esquema núm. 1 ens presenta l'estructura del Model d'Intervenció Psicopedagògica que definirem tot seguit.

Com podem constatar, es tracta d'una concepció sistèmica i holística de l'activitat educativa. La institució escolar és un subsistema que alhora engloba en el seu si d'altres subsistemes en interacció.

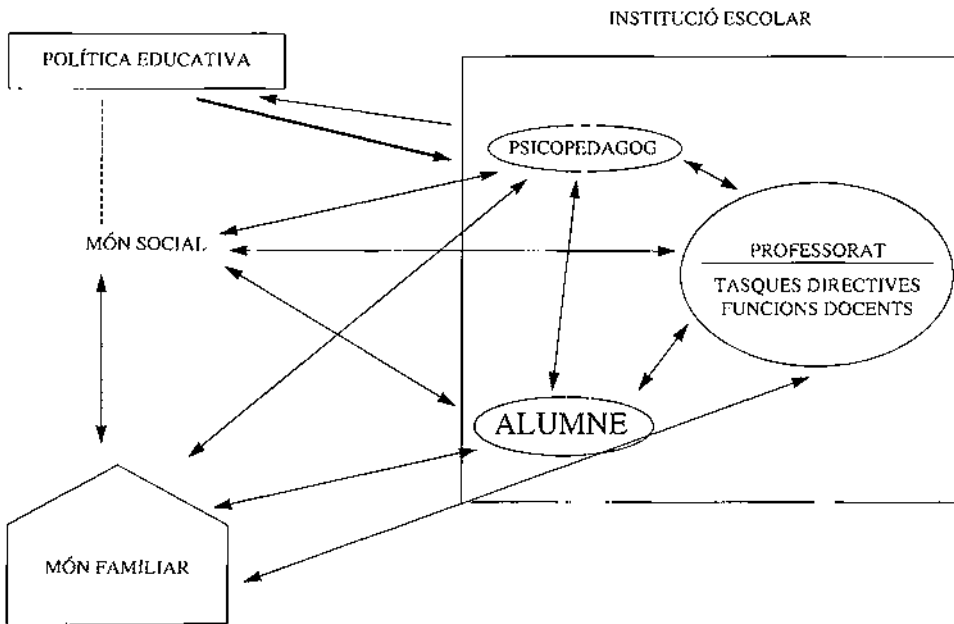
El nucli del model és l'*alumne*, vertader protagonista del fet educatiu; és ell qui aprèn, qui interactua, qui, en definitiva, s'educa.

Notem que l'alumne es troba interactuant amb tota la resta dels elements assenyalats en el Model. Tot seguit, passarem a definir cada un d'ells.

En primer lloc i en estreta relació amb l'alumne, assenyalarem el *professorat*, uns professionals que amb tasques directives o només amb funcions docents, tots coparticipen en el fet educatiu. El professorat és alhora un complex subsistema amb les cor-

responents interaccions entre llurs membres i, com tot sistema, està sotmès a etapes de canvi.

Amb la figura del *psicopedagog* fem referència al professional amb formació pedagògica i/o psicològica que intervé en la institució escolar. En l'actualitat, es tracta d'un representant de l'Equip d'Assessorament Psicopedagògic de la zona en la qual l'escola es troba ubicada. Així doncs, el psicopedagog ha estat pràcticament sempre una persona externa a l'equip de professorat que porta a terme unes visites periòdiques a l'escola per tal d'actuar bàsicament en el diagnòstic i l'assessorament en la intervenció en els nens amb necessitats educatives especials o amb problemes d'aprenentatge.

Esquema 1: Model psicopedagògic d'Intervenció Educativa

És francament qüestionable la idoneïtat del caràcter extern de la figura del psicopedagog, ja que entra a formar part del sistema escolar i, per tant, interactua amb la resta dels elements que l'integren. És en base a aquesta realitat que, en l'apartat següent, definirem el paper del psicopedagog segons quina sigui la seva tasca i la seva interacció amb cada un dels elements del model, bo i considerant que el psicopedagog és un membre més de la institució escolar.

Com podem constatar a l'esquema núm. 1, a més dels elements que hem descrit i que fan referència a les persones que configuren el sistema escolar, s'inclouen dos elements que alhora són sistemes complexos; fem referència al món familiar i a l'ambient socio-cultural en els quals no només s'hi troba immers l'alumne, sinó que tam-

bé interaccionaran i condicionaran el tarannà de la institució educativa. Prova d'això és el fet que l'elaboració del Segon Nivell de Concreció, que preveu la Reforma del Sistema Educatiu, la porti a terme cada escola segons les característiques i trets específics que configuren la realitat socio-cultural en la qual estigui immersa.

Seria un error obviar la importància que per a la planificació escolar suposa la política educativa marcada per l'autoritat competent. És per això que l'assenyalem com un sistema extern a la pròpia escola que la determina però que, fins a cert punt, podem dir que interactua amb ella i amb els seus membres. És la política de la Reforma esmentada que marca a l'escola el Primer Nivell de Concreció Curricular i estableix tant els principis ideològics educatius com les qüestions més rutinàries: fixa els horaris, els períodes de vacances i molts altres factors que ja no tipifiquen una escola en concret sinó que planegen sobre tota institució educativa compresa en una determinada administració educativa, en el nostre cas, el Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

Resumint, doncs, en la informació que es desprèn del quadre que estructura el model presentat, es fa palesa la contínua interacció entre tots i cada un dels elements inclosos en el sistema: alumnes, professorat, psicopedagog, entorn social, ambient familiar i política educativa. Aquest fet no pot ser obviat pel psicopedagog, el qual ha de ser una persona *interna* a l'institució escolar.

Per tant, un cop presentats els elements del Model Psicopedagògic d'Intervenció Educativa, analitzarem quina ha de ser la tasca del psicopedagog en relació amb cada un d'ells, fruit de llur interacció.

PAPER DEL PSICOPEDAGOG EN LA INSTITUCIÓ ESCOLAR

En primer lloc, remarcarem la importància que cal atorgar a la *integració total* del psicopedagog en la institució, la qual cosa comporta un coneixement acurat de l'escola tan internament com externa; és a dir, cal que prengui consciència dels trets i particularitats dels components de l'escola, de la seva organització i funcionament, del seu ambient socio-cultural, del seu entorn i, en definitiva, de tot el que fa que sigui aquella escola en concret i no una pura abstracció institucional.

Tanmateix i des d'un vessant de formació teòrica, el psicopedagog que respon a la configuració del Model d'Intervenció Pedagògica que presentem és un professional sabedor de quina és la política educativa i dels postulats de la Teoria General de Sistemes aplicats al camp institucional.

Remarcats els trets generals, passarem a analitzar la figura del psicopedagog en base a la seva interacció amb cada un dels elements de la institució escolar.

* *Quant a la interacció amb el professorat:*

Bàsicament podem definir la seva tasca en dues actuacions concretes: *assessorar* i contribuir a la *formació permanent*.

En l'assessorament al professorat destacarem dos vessants primordials: un assessorament pel que fa a la "salut" de la institució (que respon a la concepció sistèmica del nostre model) i un assessorament més estrictament psicològic i/o pedagògic per tal de contribuir a la necessària *prevenció educativa* i a un millor desenvolupament en tot el procés educatiu i de la renovació pedagògica.

Endinsant-nos en el primer tipus d'assessorament, el psicopedagog ha de ser ca-

paç de valorar fins a quin punt l'organització de l'escola i les interrelacions establertes pels seus membres són les òptimes per a que el funcionament de la institució afaforeixi la tasca educativa o, si s'escau, ha d'estar capacitat per diagnosticar què la dificulta.

El psicopedagog sistemíc ha de conèixer quins són els indicadors de les disfuncions institucionals quant a la composició de membres (absentisme, rotació ràpida de personal, incompliment d'horaris, factors emocionals,...), quant als espais i actes comunitaris (no puntualitat, falta de presència a les reunions, manca d'horaris no fixats,...), quant al projecte de centre (lligat o no a les necessitats, compartit,...) i quant a l'estructura organitzativa (organigrama, rigidesa en les relacions,...)².

És a dir, el complex sistema que s'organitza entorn de l'activitat educativa exigeix un equilibri idoni entre les relacions i interaccions que hi estableixen els seus membres; sempre que les condicions siguin favorables i els indicadors de disfuncions mínims, obtindrem un bon nivell de "salut" funcional de la institució. Quan es trenca l'equilibri el sistema entra en conflicte; l'organització és un univers de conflicte i el seu funcionament és el resultat dels "enfrentaments entre les racionalitats contingents múltiples i divergents d'actors relativament lliures, utilitzant les fonts de poder que tenen a la seva disposició" (M. Crozier/E. Friedberg, 1985).

La tasca del psicopedagog és, aleshores, la d'objectivar el problema per tal de trobar la solució adient d'acord amb l'actuar sistemíc: "Le but du travail systémique n'est pas de réduire les tensions et les cris mais de les utiliser pour que des changements deviennent possibles" (Ausloos, 1985).

Quant al segon tipus d'assessorament, volem fer referència al suport que pot proporcionar el psicopedagog al professor en la seva tasca pedagògica en base a l'observació, avaluació, revisió i millora de la pràctica diària; cal que esdevingui un suport professional per al mestre i és imprescindible que no s'apercebeixi com un tipus de control de la tasca educativa. De la cordialitat de les relacions que estableixin ambdós professionals en dependrà, en gran mesura, l'eficàcia dels resultats i l'assoliment de l'objectiu que el psicopedagog es proposa: el millorament de la pràctica educativa.

Per altra banda, la tasca pedagògica que porta a terme qualsevol mestre abarca a tots els alumnes, sigui quina sigui la seva especificitat, particularitat, deficiència, etc.; no hem de caure en l'errada de considerar el psicopedagog com el professional que "bàsicament es limita als nens amb problemes d'aprenentatge"; tant la tasca dels mestres com la del professional de la psicopedagogia inclouen a tots els alumnes de l'aula.

El psicopedagog, integrat plenament en la institució escolar, n'assoleix un coneixement cert, objectiu i profund que li possibilita esdevenir un motor d'innovació pedagògica contribuint a la *formació permanent* del professorat dins de la mateixa escola, formant-lo en la realització de la seva tasca diària. Cal que esdevingui un element vehicular i motivador per a la formació copsant les necessitats apercebudes pels mestres i proposant possibles vies de formació (seminaris a la mateixa escola, compartir experiències amb altres professionals, investigació-acció, etc.)

* Quant a la interacció amb l'alumne:

En el Model Psicopedagògic d'Intervenció Educativa que estem plantejant, la interrelació que s'estableix entre el psicopedagog i l'alumne no és tan bàsica com l'ana-

2. AUSLOSS, Guy: "Vers un fonctionnement systémiques de l'institution". *Thérapie Familiale*, 1985, vol. 6, núm. 3, pp. 235-242.

litzada a l'apartat precedent, en el sentit que la relació que s'estableix és més indirecta però no per això deixa de ser important.

Tanmateix, és tasca del psicopedagog conèixer les característiques de l'alumnat de l'escola en qüestió; adonar-se de les problemàtiques que sorgeixen tant a nivell d'un grup d'alumnes com a un nivell més individual, atendre les demandes que exigeixen un diagnòstic acurat i/o una orientació del nen o nena. Aquest seria, per exemple, el cas dels alumnes amb necessitats educatives especials, més o menys greus, que estan integrats a l'aula ordinària o a l'aula d'educació especial. En aquesta darrera situació, cal que el psicopedagog esdevingui un suport per al mestre d'educació especial, tant en el diagnòstic com en les línies d'intervenció amb els nens amb dificultats educatives especials que el mestre atengui.

** Quant a la interacció amb el món familiar:*

És evident que la relació que s'estableix entre els pares i l'escola és primordial per al bon desenvolupament de la tasca educativa. En conseqüència, cal vetllar per a la participació activa de la família que, de fet, és un microsistema inclòs en el sistema escolar.

Aquesta tasca de treball amb la família exigeix una col·laboració molt estreta entre el professorat i el psicopedagog. En aquest sentit, marcarem dues línies bàsiques d'actuació.

En primer lloc, una acció programada tant pel professorat com pel psicopedagog i destinada a apropar la família a l'escola portant a terme les activitats més idònies a les necessitats copsades; tant positives poden resultar les activitats preparades per a dies de festes de l'escola o estones d'esbarjo com les que es dediquin a la formació dels pares sobre temes d'interès per a l'educació dels seus fills.

En segon lloc, cal destacar la importància del contacte directe del professor amb la família de cada nen i, si s'escau, l'entrevista conjunta amb el psicopedagog; per exemple, en els casos de detecció de problemàtiques concretes en els alumnes o quan les famílies sol·liciten la col·laboració del professional. Correspon al psicopedagog el valorar la possibilitat d'assessorament o d'intervenció sobre la dinàmica familiar o escolar que generi el problema o derivar el cas a l'especialista competent.

Tanmateix, la formació del psicopedagog quant a coneixement de les etapes del cicle vital de la família i dels desequilibris que poden comportar els canvis que s'hi esdevenen serà de màxima importància per a la qualitat de la seva actuació. La família, segons la Teoria General de Sistemes, és un conjunt en interacció, organitzat de manera estable en funció de les necessitats bàsiques i amb una història pròpia. Els símptomes (problemes) apareixen quan el cicle vital d'una família s'interromp; és un senyal de que la família enfronta dificultats per a superar una etapa del cicle vital. És important que el psicopedagog tingui ben present que la família no és un grup estàtic sinó que està subjecte a nombroses influències externes que provoquen variacions constants i que posseeix una història i un futur compartit, així com unes etapes de desenvolupament i unes pautes habituals entre els seus membres.

** Quant a la interacció amb el món social:*

Cada escola és un element, tot i que molt complex, d'un sistema social determinat. En conseqüència, existeix una interacció constant entre l'escola, amb els subsis-

temes que conté, i el món social en el qual es troba immersa. Tant el psicopedagog com el professorat cal que s'adonin d'aquesta realitat i que procurin que la institució educativa no constitueixi un "món apartat" de la realitat socio-cultural que els envolta.

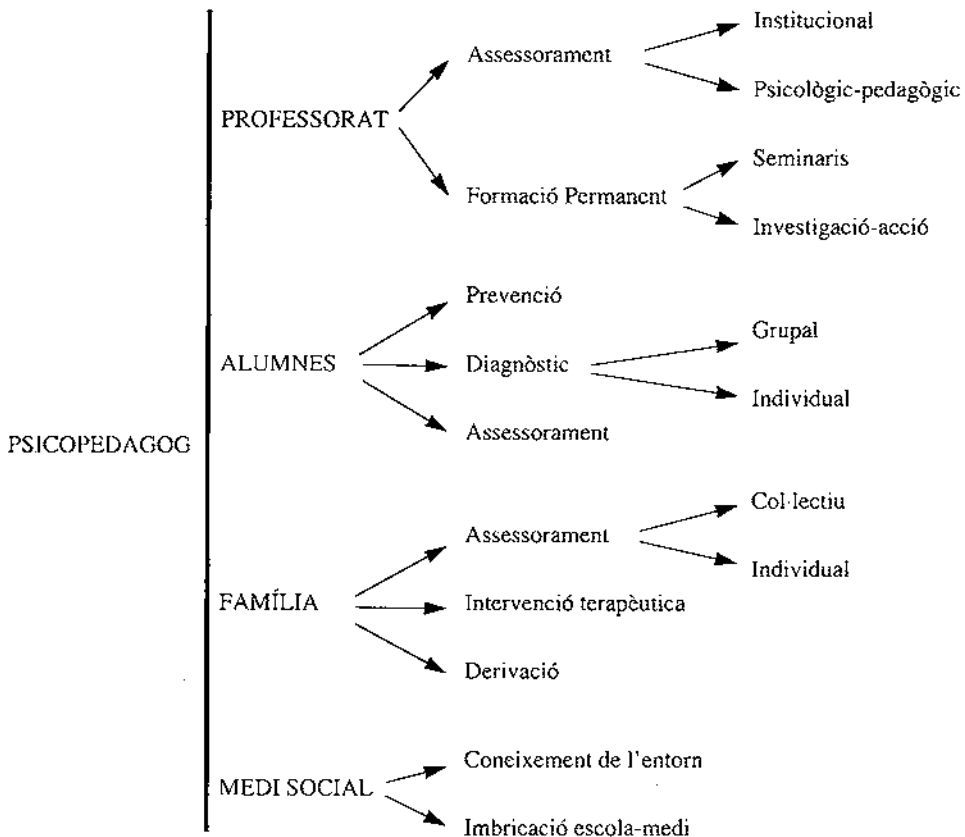
Cal, per exemple, que l'escola s'assabenti de les activitats extraescolars que els alumnes poden portar a terme i alhora incidir tant en ells com en la família procurant que s'adonin de la importància de la seva participació (colònies, esplais, grups musicals, esports, etc.).

En aquesta mateixa línia de treball també és necessària, tant per al psicopedagog com per al professorat, la col·laboració amb d'altres professionals del camp social.

És imprescindible la integració de l'escola a la realitat socio-cultural corresponent; només així, com a educadors, posarem el primer esgraó en la integració social dels nostres alumnes.

El quadre sinòptic final (esquema núm. 2) il·lustra, d'una manera resumida, els trets més destacats que hem establert per a la tasca del psicopedagog en el Model d'Intervenció Psicopedagògica en el Procés Educatiu.

Agost 1992

Esquema 2: Intervenció psicopedagògica a l'escola

BIBLIOGRAFIA

- AUSLOSS, Guy (1985): "Vers un fonctionnement systématique de l'institution". *Thérapie Familiale*, Genève, Vol. 6, núm. 3, pp. 235-242.
- BASSEDAS, E. (1988): "El Asesoramiento psicopedagógico: una perspectiva constructivista". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 159, pp. 65-71.
- BASSEDAS, E., HUGUET, T. (1989): "El lugar de la intervención psicopedagógica". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 168, pp. 78-81.
- BERTALANFFY, L. (1976): *La Teoría General de los Sistemas*. Médico: FCE.
- COLL, César (1986): *Marc Curricular per a l'ensenyament obligatori*. Recerca Educat. 2, Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament, Barcelona.
- CROZIER, M., FRUEDBERG, E.: "L'acteur et le système". *Thérapie familiale*, Genève, 1985, Vol. 5, núm. 2, pp. 110-127.